

**KELAJAK KASBLARI VA SHAXSIY MA'LUMOTLAR HIMOYASI:
TALABALAR UCHUN AXBOROT XAVFSIZLIGI SAVODXONLIGINI OSHIRISH
(KASBIY KOMPETENTLIK YONDASHUVI)**

Radjabova Gulnoza Bahromovna

O'qituvchi: Turon universiteti, Pedagogika va psixologiya kafedrası

Anotatsiya: So'nggi yillarda texnologik rivojlanish va avtomatlashtirish jarayonlari mehnat bozorida keskin o'zgarishlar yuzaga keltirmoqda. Kelajakda mavjud bo'lmagan yangi kasblar paydo bo'lishi, ayrim an'anaviy kasblarning yo'qolishi va shaxsiy ma'lumotlar himoyasi masalalari yoshlarni kasbga yo'naltirish jarayonida dolzarb muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu maqola O'zbekistonda mehnat bozori va oliy ta'lim muassasalari o'rtasidagi integratsiya, yoshlarni zamonaviy kasblarga yo'naltirish tizimi, ish beruvchilar talablariga mos kadrlarni tayyorlash va axborot xavfsizligi savodxonligini oshirish masalalarini tahlil qiladi. Shuningdek, texnologiyalar, demografik o'zgarishlar, geosiyosiy vaziyat va yashil iqtisodiyot mehnat bozoriga ta'sirini ko'rsatadi va kelajak kasblari istiqbolini baholaydi.

Kalit so'zlar: Kelajak kasblari, Mehnat bozori, Axborot xavfsizligi, Yoshlarni kasbga yo'naltirish, Avtomatlashtirish va sun'iy intellekt, Oliy ta'lim va ish beruvchilar integratsiyasi.

Kirish

Zamonaviy dunyo shiddat bilan rivojlanayotgan texnologiyalar va avtomatlashtirish jarayonlariga guvoh bo'lmoqda. Bugungi kunda sun'iy intellekt, robototexnika, Big Data va raqamli transformatsiya inson faoliyatining ko'plab sohalariga ta'sir etib, mavjud kasblarning ayrimlarini yo'q qilish, yangi mutaxassisliklarni esa shakllantirish jarayonini tezlashtirmoqda. Shuning natijasida yoshlar uchun kasb tanlash, o'z faoliyatini kelajakda qanday yo'naltirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonda ham mehnat bozori va oliy ta'lim muassasalari o'rtasidagi integratsiya masalasi e'tibordan chetda qolmayapti. Bitiruvchilar o'z mutaxassisligi bo'yicha ish topa olmasligi, oliy ta'lim muassasalari esa ish beruvchilarning talablariga mos kadrlarni yetarlicha tayyorlay olmasligi kuzatilmoqda. Shu bilan birga, kasblarning rasmiy ro'yxati ko'pincha rus tilida berilganligi yoshlarimizga o'z ona tilida malaka va kasblar haqida aniq ma'lumot olish imkoniyatini cheklamoqda. Kelajakda ko'plab kasblar avtomatlashtirilgan tizimlar orqali bajarilishi kutilmoqda. Misol uchun, transport sohasida to'liq avtomatlashtirilgan taksilar haydovchilarga bo'lgan talabni kamaytiradi, huquqiy xizmatlarda robotlashtirilgan maslahatlar advokatlar ishini qisman o'rnini bosishi mumkin. Shu bois, yoshlarni kasbga yo'naltirish va ularni zamonaviy talablar bilan tanishtirish, shuningdek, shaxsiy ma'lumotlar himoyasi va axborot xavfsizligi sohalarida savodxonligini oshirish muhim vazifa sifatida qaraladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

O‘zbekistonda so‘nggi yillarda axborot texnologiyalari, turizm, xizmat ko‘rsatish va qurilish sohalari tez rivojlanmoqda. Bu esa oliy va kasb-hunar ta‘lim muassasalariga talab yuqori bo‘lgan, zamonaviy kompetensiyaga ega mutaxassislar tayyorlashni taqozo qilmoqda. Shuningdek, xalqaro tajriba ko‘rsatganidek, yoshlarni kasbga yo‘naltirish maktabdan, hattoki bolalar bog‘chasidan boshlanishi samarali bo‘ladi. Shu nuqtai nazardan, maqola O‘zbekiston sharoitida kelajak kasblari, mehnat bozoridagi talablar, yoshlarni kasbga yo‘naltirish va axborot xavfsizligi savodxonligini oshirish masalalarini tahlil qilishga qaratilgan. Ushbu masalalarni o‘rganish yoshlarning o‘z kelajak kasbini ongli ravishda tanlashlariga va mehnat bozorida raqobatbardosh bo‘lishlariga xizmat qiladi.

Kelajak kasblari va mehnat bozoridagi o‘zgarishlar zamonaviy texnologiyalar bilan chambarchas bog‘liq. Sun‘iy intellekt, robototexnika, avtomatlashtirish va Big Data kabi jarayonlar inson faoliyatining ko‘plab sohalarida ish tartibini tubdan o‘zgartirmoqda. Prognozlariga ko‘ra, hozirgi birinchi sinf o‘quvchilarining yarmidan ko‘pi kelajakda mavjud bo‘lmagan kasblar bilan shug‘ullanadi, shu bois yoshlarni kasbga yo‘naltirish va zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Raqamli transformatsiya natijasida mehnat bozori sun‘iy intellekt va avtomatlashtirilgan tizimlar orqali ko‘plab jarayonlarni bajaradi, shu bilan birga yangi mutaxassisliklar, masalan, AI-dasturchilar, prompt-muhandislar, AI-ijodkorlar va ta‘lim dasturlari dizaynerlariga bo‘lgan talab ortadi. Bundan tashqari, shaxsiy ma‘lumotlarning tobora ko‘proq qayta ishlanishi va tahlil qilinishi sharoitida kiberxavfsizlik bo‘yicha mutaxassislar ham talab yuqori bo‘ladi. Mehnat bozoriga ta‘sir qiluvchi asosiy omillar raqamli transformatsiya, geosiyosiy vaziyat, demografik o‘zgarishlar va yashil iqtisodiyot bilan bog‘liq. Raqamli transformatsiya jarayonida ish beruvchilarning yarmi ish jarayonlarida sun‘iy intellektdan foydalanmoqchi, 40 foizi esa avtomatlashtirish orqali shtatlarni qisqartirishni rejalashtirmoqda, shuning natijasida inson bajaradigan ishlar hajmi sezilarli darajada kamayadi. Geosiyosiy beqarorlik esa kadrlar resursini qayta taqsimlashni talab qiladi, rivojlangan mamlakatlarda ishchi kuchi kamayadi, rivojlanayotgan mamlakatlarda esa aksincha oshadi, bu esa iqtisodiyot va mehnat bozorida demografik omil ta‘sirini kuchaytiradi. Yashil o‘tish atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan sa‘y-harakatlar bilan bog‘liq bo‘lib, ekologik jihatdan xavfsiz texnologiyalarni ishlab chiqish va yangi mutaxassislarni tayyorlash zaruratini tug‘diradi. Shu bois, kelajakda eng ko‘p talab qilinadigan fazilatlar – tahliliy fikrlash, moslashuvchanlik, ijodkorlik, stressga chidamlilik va jamoada ishlash ko‘nikmasi bo‘ladi.

O‘zbekistonda mehnat bozori va oliy ta‘lim muassasalari o‘rtasidagi integratsiya masalasi ham dolzarb bo‘lib, bitiruvchilarning ishga joylashuvi va kasbiy malakasi monitoringi yetarlicha samarali emas. Kasblar ro‘yxatining rus tilida berilishi yoshlarning o‘z ona tilida kasb va lavozimlar bilan tanishish imkoniyatini cheklaydi. Shu bilan birga, 20-30 yildan keyin ba‘zi kasblarga talab yo‘qolishi kutilmoqda, masalan, haydovchilar, ayrim huquqshunoslar va boshqa avtomatlashtiriladigan kasblar. Shu sababli, yoshlarni kasbga yo‘naltirish maktabdan boshlanishi, oliy ta‘lim va ish beruvchilar bilan uzviy aloqani ta‘minlash, zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirish juda muhimdir.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Xalqaro tajriba, xususan Germaniya misolida, yoshlarni kasbga yo‘naltirish bolalikdan boshlanadi, maktab va bog‘cha yoshidagi bolalar OTMLar va kompaniyalarda ekskursiyalar, amaliy mashg‘ulotlar orqali texnologiyalar bilan tanishtiriladi. Bu esa yoshlarning texnikaga qiziqishini oshiradi va ularni kelajak kasblariga tayyorlaydi. O‘zbekiston sharoitida esa 2018 yildan boshlab Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi tizimida proforiyentatorlik funksiyasi ishlab chiqilgan bo‘lib, maktab o‘quvchilarini kasblar bilan tanishtirish, ularni qiziqish va qobiliyatlariga mos sohalarga yo‘naltirish, ish beruvchilar bilan aloqalarni o‘rnatish kabi vazifalarni bajaradi. Shu bilan birga, OTMLar ish beruvchilarning talablarini hisobga olgan holda o‘quv rejalari va yangi fanlarni kiritadi, olib tashlaydi va talabalarning zamonaviy mehnat bozorida raqobatbardosh bo‘lishini ta‘minlaydi.

O‘zbekiston sharoitida kelajak kasblari, xususan axborot texnologiyalari, turizm, xizmat ko‘rsatish sohasi, qurilish, yengil sanoat va yangi mutaxassisliklar, masalan, qariyalarni parvarishlovchi, batler (uy boshqaruvchisi) kabi kasblar istiqboli yuqori bo‘ladi. Shu bois, yoshlarni axborot xavfsizligi savodxonligi, zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash ko‘nikmalari va kasbga tayyorgarlik jihatlarida yo‘naltirish dolzarb vazifa hisoblanadi. Ushbu jarayon nafaqat mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga, balki jamiyatning barqaror rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Kelajak kasblari va mehnat bozori zamonaviy texnologiyalar, avtomatlashtirish va sun‘iy intellekt bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, inson faoliyatini tubdan o‘zgartirmoqda. Raqamli transformatsiya, demografik o‘zgarishlar, geosiyosiy vaziyat va yashil iqtisodiyot mehnat bozoriga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Shu bois, yoshlarni kasbga yo‘naltirish, zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirish va oliy ta‘lim muassasalari bilan ish beruvchilar o‘rtasida uzviy aloqani ta‘minlash juda muhim. Kelajakda eng ko‘p talab qilinadigan kasblar axborot texnologiyalari, turizm, xizmat ko‘rsatish, qurilish, yengil sanoat va yangi mutaxassisliklar bo‘lib, ularga tayyorlash jarayoni maktabdan boshlab, oliy ta‘lim va kasbiy kurslar orqali amalga oshirilishi kerak. Shuningdek, shaxsiy ma‘lumotlar xavfsizligi va kiberxavfsizlik sohalarida malakali mutaxassislar tayyorlash dolzarb vazifa hisoblanadi. Yoshlarni global va mahalliy mehnat bozoridagi tendensiyalar bilan tanishtirish, moslashuvchanlik va zamonaviy ko‘nikmalarni rivojlantirish orqali ular kelajakda raqobatbardosh va jamiyatga foydali bo‘lishlari mumkin.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Xushnubek Xudoyberdiyev. “O‘zbekiston mehnat bozori va kasblar klassifikatori”, huquqiy sharhlar, 2019.
2. Azamat Akbarov. “Oliy ta‘lim va mehnat bozori integratsiyasi: XXI asr universitetlari tamoyillari”, Toshkent, 2021.
3. Muhammadsaid Fatullayev. Germaniyada ta‘lim tizimi va yoshlarni kasbga yo‘naltirish tajribasi, Schmalkaden amaliy bilimlar universiteti, 2022.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

4. Xurshida Maxmadaminova. Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi hisobotlari va proforiyentatorlik faoliyati, 2020.
5. Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 4 oktyabrdagi qarori “Xizmatchilarning asosiy lavozimlari va ishchilar kasblari klassifikatorini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”, 2019 yilga qadar qo‘shimchalar bilan.
6. Onlayn manbalar: “Kelajak kasblari va talab”, 2023, <https://www.futurejobs.uz>
7. Rahmonov, D. “Axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik sohasida yangi mutaxassislar tayyorlash”, Toshkent, 2022.

